

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 3, Eylül/September 2020

Nilüfer AKA ERDEM

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı
Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
nilufer.akaerdem@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7379-3468>

Bergson'un Ruh-Zaman Anlayışı Bağlamında H. Nihal Atsız'ın *Ruh Adam* Romanının İncelenmesi

*An Investigation of H. Nihal Atsız's *Ruh Adam* Novel in
The Context of Bergson's Time-Soul Approach*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 25.01.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 09.02.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2021

Atıf/Citation

Aka Erdem, Nilüfer (2021). Bergson'un Ruh-Zaman Anlayışı Bağlamında H. Nihal Atsız'ın Ruh Adam Romanının İncelenmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (1), s. 40-57.

DOI: 10.34083/akaded.868257.

Aka Erdem, Nilüfer (2021). An Investigation of H. Nihal Atsız's *Ruh Adam* Novel in The Context of Bergson's Time-Soul Approach. *Journal of Academic Language and Literature*, 5 (1), p. 40-57. DOI:

10.34083/akaded.868257.

<https://doi.org/10.34083/akaded.868257>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.

This article was checked by iThenticate.

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında ülke aydınlarının mevcut durumu kırtarmak niyetiyle yöneldikleri farklı düşüncelere tanıklık eden H. N. Atsız, yazar, şair, fikir adamı ve tarihçi yönü ile yetiştiği ortamda öncü bir şahsiyettir. Eserlerinde dönem zihniyetinin aksak yönlerini eleştirerek tarihi milli bilinci okurlara kazandırmaya çalışmıştır. Tezli ve tarihi romanlarıyla dikkat çeken yazarın *Ruh Adam* romanı Uygur masalının şekillendirdiği fantastik kurgusuyla diğer romanlarından farklıdır. Fantastik kurgu, ruh ve zaman kavramları merkezinde oluşturulmuştur. Bireyin psikolojik hallerini dikkate alan 20. yüzyıl felsefecilerinden Henri Bergson felsefesinin bazı argümanları romanın kurgusunu besleyen bu nitelikleri açıklayabilmektedir. Dönemin pozitivist, materyalist ve mekanist görüşlerinin karşısında yer alan Bergson'un süre kavramının bireyin içsel yaşamındaki akışa, ruhi zamana işaret etmesi, *Ruh Adam* romanındaki başkarakter Selim Pusat'ın ruhunun zamandan ve mekândan aşkın oluşuna işaret etmektedir. Bergson'un sürekli yaratma olarak beliren hayatı anlamlandırışı, roman kurgusunun dinamik oluşumunu sağlayan ruh göçü meselesindeki devamlı oluşa karşılık gelmektedir. Böylelikle bu çalışmada Pusat'ın ruhsal gerçekliğiyle kendi içsel zamanı yani süre'yle ilişkili olan belleğin zaman ve mekân üstü devamlılığı konusu tartışmaya açılmıştır. Milli hafızanın devamlılığının Selim Pusat'ın şahsında ortaya konuluşu geçmişin bellekle ilişkisi ve kolektif ruhun taşıyıcılığı bağlamında irdelenmiştir. Selim Pusat'ın ruhunun kendi gerçekliği ve dış gerçeklik arasındaki ikircikli durumu merkeze alınarak Atsız'ın fikri yönü de göz ardı edilmeden ruh ve zaman öğelerinin titizlikle romanın öğelerinde uygun bir şekilde örgütlenmesi analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: bergson, ruh, zaman, bellek, Selim Pusat.

Abstract

Hüseyin Nihal Atsız an author, poet, intellectual and historian who witnessed chaotic environment and different thoughts of intelligentsia to save the current situation during the establishment phase of Turkish Republic, was a leading person in the environment he grew up. In his books, he endeavored to raise national historical awareness to readers by criticizing the imperfect sides of the mentality of that period. This author attracted notice by thesis novels and also by historical novels. The author's Ruh Adam novel differs from his other novels by its fantastic fiction that is shaped by the Uyghur fairy tale. The fantastic fiction was established at the core of the concepts of soul and time. Some of the arguments that belong to the philosophy of 20th-century philosopher, Henri Bergson who considers psychological moods of the person can explain these attributes that feed the fiction of the novel. Bergson takes a stand against the positivist, materialist and mechanistic mentality of the period. The concept of time of Bergson implies the flow and psychological time of the inner life of the person; this pointing shows that soul of Selim Pusat, who is the main character of Ruh Adam novel goes beyond the time and place. Being made sense of life by Bergson as continuous creating corresponds to the continued existence in the issue of reincarnation that provides the dynamic formation of the novel. Thus, the following issues will be discussed; the psychic reality of Pusat and continuity of memory beyond time and place. Revealing the continuity of national memory in the person of Selim Pusat and the relationship between past and the memory will be scrutinized within the context of carrying the collective soul. Being organized soul and time items in the components of the novel will be analyzed by paying sufficient attention for the intellectual side of Atsız and also by moving the ambivalent situation between own reality of Selim Pusat and external reality to the center.

Keywords: Bergson, soul, time, memory, Selim Pusat.

Giriş

20.yy. filozoflarından Bergson, içinde bulunduğu dönemin akımlarına karşı eleştirel bir yol izlemiştir. Modern dönemin katı akılçılığına ve olguculuğa karşı sezgi ve oluş felsefesini ortaya koymuştur. Pozitivizm ve bilimcilik karşısında insanın ruhsal eylemlerini incelerken akli göz ardı etmeden sezgisel yöntemi tercih eder. Madde ve hayatı zıt kavramlar olarak niteleyen filozof, insana ait eylemleri durağan donmuş olarak değil, devamlı akışın ve oluşun hâkim olduğu “yaratıcı bir süreç” (Uçman, 2005: 9) olarak irdeler. Bergson’un Türkiye’de tanındığı dönemler imparatorluğun sonu ve Cumhuriyetin ilk yıllarına denk gelmektedir. *Ruh Adam* romanının vaka zamanı Cumhuriyet’in ilk yılları, padişahlığın yıkılış dönemidir. Romanın vaka zamanı tarihi olarak ülkenin zihinsel anlamda bölünmüşlüğüne yaşandığı dönemlerdir. Hilmi Ziya Ülken döneme hâkim iki anlayışı şu şekilde değerlendirmektedir:

İstanbul’da yıkılan imparatorluğun enkazı üzerinde ancak iki türlü fikir beslenebilirdi. Biri maddî imkânsızlıklar önünde manevi kuvvete ve yarı mistik bir ruh hamlesine dayanmak, ikincisi yenilişin doğurduğu ümitsizliğe karşı, idealist harekete tepki halinde, maddeye dayanan yeni bir hız almak. Bunlardan birincisi Bergson metafiziği, ikincisi diyalektik materyalizmdir (Ülken, 2013: 551).

Hüseyin Nihal Atsız’ın yaşadığı ve eserlerini oluşturduğu dönemde diyalektik materyalizmin karşısında olduğu bilinmektedir. Atsız, dönemindeki siyasi duruma karşı olan tavırla eserlerinde maddeciliğe karşı ruhçu anlayışın argümanlarını da kullanmıştır. *Ruh Adam* romanında siyasi, sosyal, milli meseleler aşk ile ele alınmıştır. Bu konuların kurguyu şekillendirmesinde metafizik ve felsefi sorgulamaların varlığı dikkat çekmektedir. Felsefi argümanlara romandaki entrik kurguyu sağlamak için başvurulmaktadır.

1972 yılında basılan *Ruh Adam*, çekirdek vaka halkası Uygur masalı ile başlamaktadır. Masal, asıl vaka olan Selim Pusat’ın yaşadıklarını/yaşayacaklarını işaret eden bir özelliğe sahiptir. Uygur masalı ve bu masalın Selim Pusat’ın şahsında tekrar etmesi iki vakanın konusunu oluşturmaktadır. Masalın kahramanı Burkay, evli iken çam ağacının yanında Açığma-Kün adlı genç kızı görür ve ona aşık olur. Kırk gün boyunca kızı çam ağacının yanında görür. Kırk birinci gün göremeyince aşkı alevlenen yüzbaşı hastalanır ve yataklara düşer. Eşi iyileşmesi için her yolu dener. Yüzbaşı ise Şeytanlar Başu Madar’ın onu genç kıza kavuşturma sözüne inanarak eşini Ejderler Kağanı Naranta’ya kurban adar. Yüzbaşı iyiliğe kötülükle karşılık verdiği ve yasak aşkını tercih ettiği için eşinin ettiği beddua üzerine cezalandırılır. Kıyamete kadar dünyaya her gelişinde ruhu ıstırap içerisinde kıvrancaktır. Tanrı’nın cezalandırdığı Burkay’ın Selim Pusat’ın bedeninde iki bin yıl sonra da aynı ısrabı yaşadığı fantastik kurguyla aktarılmıştır. İkinci ve temel vaka halkası yüzbaşı Selim

Pusat'ın başından geçenler çerçevesinde şekillenir. "Pusat, Cumhuriyet'in ilanı sonrası oluşturulan ordunun yetersizliğini görüp eleştirmesi sebebiyle ordudan hainlik suçlamasıyla arkadaşı Şerefle birlikte ihraç edilir. Askerliği ve kuralları hayatının merkezine yerleştiren, sürekli harp tarihiyle ilgili kitaplar okuyan, hırçın, sert Pusat'ın bu olay ile "mutsuz, melankolik ve bezgin" (Uysal, 2015:187) ruh haline bürünmesi ve sonra aşk ile yaşadığı dönüşümün yarattığı ruhsal değişimler ele alınır. Harp sanatının incelikleri ve katı kurallarının yönettiği zihni, masaldaki yüzbaşı gibi kendinden çok küçük kıza aşık olması ile dağılacaktır. Öğretmen olan eşi Ayşe, Pusat'ı yaşadığı ıstıraptan kurtarmak için elinden geleni yapar. Pusat'ın eşinin öğrencisi Güntülü'ye olan aşkı, Mete zamanından günümüze taşınan aşktır. Pusat'ın ruhu da günümüzde yaşadıkları ve geçmişten getirdikleri ile zorlu bir süreçtedir. Bu aşk, Selim'in donmuş, statik ruhunu harekete geçirmesi bakımından önem taşımaktadır. Ali Şeriatî insanı tutsak eden kendi zindanından insanın aşk ile kurtulacağını düşünür; "İnsan-Ben'de, Fitrat'ımın derinlerinde 'Ben'de bir güçlü iç-patlama koparsın, içimden kendime karşı bir devrim kopsun, yoksa bu iş doğal yasalar ile olmuyor, içten bana karşı bir başkaldırma olması kopmalı!" (Şeriatî, 2013: 56). Dolayısıyla Selim Pusat'ın katı kurallarla donanmış fitratını içsel anlamda değiştirecek güç yine onun içindedir. İnsanın kendi zindanından kendini kurtaracak yine kendi iç deneyimidir. Şeriatî insanın bu zindandan ancak "aşk gücü ile kurtulabilir" (Şeriatî, 2013: 60) olacağını belirtir. Pusat'ın dönüşümü de aşk ile gerçekleşecektir.

Romanın başkişisi Selim Pusat'ın aşk ile yaşadığı bu dönüşüm, birçok yönden ele alınabilme imkânına sahiptir. Başkişinin serüveni, Joseph Campbell'in kahramanın kendini gerçekleştirme macerasını "arketipsel dönüşüm aşamaları" çerçevesinde ele aldığı teori bağlamında incelenebilmektedir.¹ Yasak aşkın Pusat'ın ruhunda sebep olduğu ıstırapın binlerce yıl devamlı oluşu, bu anlamda ruhun zamansız ve mekânsız oluşunu imlemektedir. Başkişinin arketipsel öğeler barındıran farklı bedenlerde yeniden dünyaya gelişi, zamanlar ve mekânlar üstü niteliğiyle "animayla örülmüş yeniden doğuş arketipinin" yansımalarını barındırmaktadır.² Pusat'ın yeniden doğuşla yaşadığı ıstırapın onda yarattığı ruh halinin görünümü tasavvufî bir merhale olarak da nitelenebilmektedir.³ Dolayısıyla *Ruh Adam* romanı genelde yapı ve içerik unsurları bakımından özelde başkişi Selim Pusat'ın dönüşümü noktasında farklı disiplinlerle ilişki içerisindedir. Başkişinin dönüşümünün ele

¹ Ayrıntılı inceleme için bkz. Çopur, Gürhan (2012). "Ruh Adam Romanında Kahramanın Sonsuz Yolculuğu". *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*. 7(3):837.

² Ayrıntılı inceleme için bkz. Korucu, Arzu (2019). "Ruh Adam'da Animayla Aydınlanan Yeniden Doğuş Arketipi: Selim Pusat'ın Sosuz İstırapı". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(1): 713.

³ Ayrıntılı inceleme için bkz. Arslan, Çetin (2020). "Ruh Adam Romanında Tasavvuf Eleştirisi Yahut Tezadı Yaşamak". *Edebi Eleştiri Dergisi*. 4(1): 1-16.

alındığı bu çalışmanın önemi Bergson felsefesinin disiplinlerarası niteliğinde belirmektedir. Bergson'un metafizik anlayışı, sezgi felsefesi ruh-beden-zaman-bellek ilişkisi bağlamında arketipsel dönüşümlerle ve tasavvufla ilişkilendirilebilmektedir.⁴ Böylece Bergson felsefesinin roman metnindeki görünümü de çalışmanın ayırıcı niteliğine işaret etmektedir.

Roman fantastik kurgu ve gerçeklik ile iç içe gelişmektedir. Pusat'ı geçmişe yönlendiren çeşitli gelişmeler olur. Güntülü'nün okuduğu şiir ve Leyla Mutlak'ın sesi geçmişin taşıyıcısı olarak yer alırlar. Masaldaki kahramanlar ile benzerlik taşıyan karakterler, Pusat'ın hayatında sembolik olarak yer alırlar. Harp'ten beraber atıldığı arkadaşı Şeref'in hayali, onu askerlik töresine bağlayan kişilik olarak yer alır ve ruhu onun peşini bırakmaz. Pusat'ın yaşamını ise artık aşk yönetmektedir ve bu yasak aşk sonunu hazırlar. Romanın sonunda Pusat, askerliğe ve Türk töresine ait değer yargılarını yitirmesi sebebiyle Büyük Mahkeme'de peygamberler, krallar gibi tarihte yer etmiş önemli kişilikler tarafından yargılanır. Bu yargılama olağanüstü bir kurgudur. Mahkemedeki kişilikler onun ruhunun, belleğinin geçmiş dönemde asılı kalmasıyla ilgilidir. Masal kahramanı ve kendisi gibi suçlu olan Kubudak'la Çamlı Koru'da vuruşturulur. Ruhu ıstıraptan kurtulamayacak olan "*Selim aslında nefsiyle savaşıyor*" (Uysal, 2015: 191) ve savaşı kaybeder. Romanın sonunda Ayşe Pusat'ın sessiz öğrencisi Ülker'in yüzbaşı Burcak'ın sesini duyması ile cezalandırılan ruhun kıyamete kadar başka bedenlerde ızdırap çekeceği vurgulanır. Fantastik kurgunun odağında yer alan ruhun ve zamanın böylesi dönüşümü Bergson'un felsefi görüşleri ile incelenme olanağına sahiptir.

Bergson'un ruh konusundaki görüşleri pozitivist savlara tepki merkezli olarak gelişir. Bedenin varlığını da reddetmeden ruhun esas varlık olduğunu savunan Bergson ruhu, geçmiş, şimdi ve geleceği içinde taşıyan bedenden sonra da devam edecek olan bir gerçeklik olarak görür. Dolayısıyla ruh, zamana ve mekâna bağlı bedenden aşkındır; "*Buna göre beden, zamanda şimdiye ve mekânda da buraya mahkûm iken, ruh imgelem ve hafıza yetileriyle buraya ve şimdiye kayıtlı değildir*" (Cevizci, 2012: 983). Ruha bellek, hafıza, şuur sahipliğiyle bir nevi bireysel ve kolektif ruhu taşıyıcılık görevini de yüklemiş olur. *Ruh Adam* romanında da Atsız, Yüzbaşı Burcak'ın Açığma-Kün'e aşkı ile başlayan ruhun kadim yolculuğunu Selim Pusat başkarakteri ile devam ettirir.

Atsız'ın eserlerindeki zaman kavramı, mazi-hal-istikbal arasında bir süreklilik gösterir. Zaman anlayışındaki bütünlükle kendine ait gizli bir zamanı da oluşturmaktadır. *Ruh Adam* romanında ruhun mazi-istikbal-hal döngüsündeki yeri, Bergson'un zaman, şuur ve ruh hallerinin sürekli bir akış içerisinde olması anlayışıyla benzerlik göstermektedir. Pusat'ın iki bin yıl önce Mete ordusunda yer alan bir

⁴ Bergson felsefesinin tasavvufla ilişkisi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Bayraktar, Levent (2016). *Felsefe ve Tasavvuf*. Ankara: Aktif Düşünce Yayıncılık.

yüzbaşının ruhunu, şuurunu taşıyor olması devamlı akışın hakim olduğu bir yaşam döngüsünü ortaya koymaktadır. Bu noktada Bergson'un felsefesini süre kavramı üzerinde temellendirmesi devreye girmektedir. Bergson'un süre'nin bireyin içsel yaşamındaki akışa, ruhi zamana işaret ettiği görüşü, Pusat'ın ruhunun zamandan ve mekândan aşkın oluşunun da göstergesidir. Donmuş zaman algısının yerine sürenin gerçeklik olduğu, dinamik ve akışkan oluşu savlar. “*Somut zaman şuurumuzun bir oluşu ve yaratıcı tekâmüldür*” (Bergson, 1947: IV). Bergson'a göre:

hafızasız bir bilinç olmadığından, şimdiki hisse geçmişteki anların hatırasının katılmadığı bir durumun sürekliliği olmadığından, ne kadar yalın olursa olsun her an değişmeyen bir ruh durumu yoktur. Süre bundan ibarettir. Şimdinin, gerek geçmişin durmaksızın büyüyen tahayyülünü/imgesini seçikçe kapsamasından, gerekse sürekli nitelik değiştirmesiyle insan yaşlandıkça arkasından sürüklediği yükün hep daha fazla ağırlaştığına tanıklık etmesiyle, iç süre, geçmiş şimdije yayan bir hafızanın sürekliliğine sahip hayattır (Bergson, 2011: 63-64).

Bergson'un ortaya koyduğu süre kavramı parçalanamayan, şuurla, hafızayla her an değişime gebe bir akış halindedir. Süre kavramının maddi hayatın katı yapısından azade oluşu, hafızanın geçmişten getirdiklerini de açıklayabilmektedir. Sürenin bireyin yaşamındaki tarihsel hazıfayı barındırması Pusat'ın yaşamı merkezinde sorgulanabilmektedir. Her bireyin iç süresi geçmişten getirdikleriyle inşa edilir. Süre hayatın tekâmülünün merkezindedir; “*Tekâmül, geçmişin halde devamıdır. Dünya tekâmül ederken bütün geçmişini hatırlıyor demektir*” (Bergson, 1947: XXXV). Romanda ise olağanüstülüklerle birlikte ruhun fonksiyonu tarihsel hafızayı devamlı akışa dahil etmektedir. Tarihsel hafızanın kolektif bilinç bağlamında asırlar sonra dahi devam etmesi sezgisel yöntemle gerçekleşir. Pusat'ın yaşadığı ruhsal çalkantıyı anlayanlar olaylara içerden kavrama kabiliyetine sahip olan karakterlerdir. Eşi Ayşe Pusat, Leyla Mutlak, Güntülü ve romanın sonunda yer alan Ülker, ruhun devamlı oluşu meselesine olgusal değil iç görüsel bakış açısıyla hakim olurlar. Zekâ ve mantık kurallarını göz ardı etmeden oluşun içine dahil olarak varlığı bilme ve kavrama yoludur sezgisel düşünce. İslami düşünce dünyasında da karşılığını bulan sezgi felsefesi bilgiye aracısız ulaşmayı hedefler. Aklın, deneyin, bilimsel bilginin katılaştırılmış sonuçlarıyla değil, bireyin yeteneğiyle ilişkili *iç görü* olarak da ifade edilen bilgiye ulaşma yöntemidir. Bu durum Bergson'un sezgi kavramıyla ifade edilebilir; “*Sezgi, menfaat gözetmeyen, kendisinin bilincinde olan ve konu edindiği şey hakkında derinlemesine düşünen iç güdüdür. Zihnin, zihinle doğrudan doğruya görülmesi, bizim anladığımız haliyle sezginin başlıca işlevidir*” (Akt.Altınörs, 2011: 21). Tarihi hafıza, zihin Pusat'ın benliğinde sezgisel yöntemle diğer karakterler tarafından görülür, fark edilir. Sezgisel yöntemin dinamik yapısı bu bağlamda Pusat'ın şahsında ruhsal eylemiyle ortaya çıkar.

Sürekli yaratma olarak beliren Bergson'un hayatı anlamlandırışı, romanın

kurgusunun dinamik oluşumunu sağlayan ruh göçü meselesindeki devamlı oluşa karşılık gelmektedir. Bu çalışmada da Pusat'ın Uygur masalındaki Burkay'dan şimdiye uzanan ruh yolculuğunun çeşitli görünüşleri Bergson felsefesinin temel problemlerinden ruh/zaman anlayışı çerçevesinde irdelenmektedir. Pusat merkezinde ele alınacak ruh göçü, Bergson'un ruhsal eylemin evrimsel yönü ile farklılık göstermektedir. Bergson ruhun akışkanlığındaki değişikliğin devamlı bir oluş ve değişim olduğunu ifade ederken, Pusat Mete zamanındaki subayın ruhunun yaşadıklarını yaşamaktadır. Romanın yapısal ve izleksel unsurları bütünsel anlamda makalenin konusunu oluşturmamaktadır. Atsız'ın vermek istediği mesajın niteliği göz ardı edilmeden özellikle Pusat'ın romandaki ruhsal durumu dikkate alınarak incelenmiştir. Roman metnindeki başkarakterin yaşamı perspektifinde Bergson'un ruh, zaman, bilinç, bellek, hafıza, yaratıcı hamle noktasında ortaya koyduğu felsefi düşüncesinin uygun olan noktaları referans alınmıştır. Böylece roman metninin unsurları ve Bergson felsefesinin farklılıkları da dikkate alınarak incelenmiştir.

Ruh Adam'ın 'Derin Ben' ve 'Yüzeysel Ben' Bilinci Arasında Yaşadığı İkircikli Durum

Bergson ruh-beden ilişkisi meselesinde esas unsurun bilinç olduğunu öne sürmektedir. Bilinç, ruhun hayat içerisindeki şartlara uygunluğu paralelinde görünen, daha doğrusu bizim yaşam niteliğine uydurduğumuz halidir; "*Ruh denilince her şeyden önce bilinç kastedilir*" (Bayraktar, 2010: 91). Bu bağlamda bilinç bizim yaşamımızdaki ruhsal halleri kapsamaktadır. İki türlü bilince sahip olduğumuzu savunan Bergson, bu bilinç türlerinin bireyin seçimine göre yaşamsal atılımını aktif veya pasif biçimde yönettiğini belirtir;

Bergson'a göre bilincimizin bir kabuk, bir de iç kısmı vardır. Kabuk kısmı, akıl, zekâ, mantık, bilim tabakasıdır. Bu tabaka madde ve toplum hayatlarının pratik şartlarına uymaktan meydana gelmiştir. Bu kısmın etkinliği nedensellik yasalarına tamamiyle bağlıdır. Burada özgürlük yok, determinizm vardır. Fakat iç tarafa gelince ki Bergson buna 'temel ben' demek olan 'moi fundamental' der, burası büsbütün başka mahiyette bir bilinçtir (Bayraktar, 2010: 102).

Ruhun özgür oluşu 'temel ben' içerisinde yaşananlar sayesinde olacaktır Bergson'a göre. 'Derin ben' ve 'yüzeysel ben' olarak da ifade ettiği bu durum, ruhun kendi gerçekliği ile dış gerçeklik arasındaki ikircikli duruma işaret etmektedir.

Selim Pusat, hayatı askerlikten ibaret görmekte ve hayatla ilgili fikirlerinde aşırılık göstermektedir. Hayatın değişimine, kurallarına karşı esnek olmaması onun bu yönde yaşayacağı herhangi farklı bir durumda da aynı tepkiyi göstereceğini ve iradeli karar veremeyeceğini ortaya koymaktadır. Pusat, Leyla Mutlak'a ilgi duymadan ve Güntülü'ye âşık olmadan önce askerlik konusunda nasıl taviz vermiyorsa, esasında aşkıdan da taviz vermemektedir. Romanda askerlik konusundaki tavrı şöyle ifade edilir:

Askerliği bir meslek değil, bir inanç olarak kabul etmişti. Kendisine babasından ve dedesinden miras kalmış olan askerlikten gayri bir şeyin mevcut olabileceğini düşünmezdi. Ona göre insanlar kumanda edenlerle kumanda edilenlerden ibaret ve hayat denen nesne, süngü takip avcı hattında yürümekten başka bir şey değildi (Atsız, 2012: 35).

Pusat'ın hayata karşı fikirlerindeki sabitliği, durağanlığı ve hayatı 'nesne' olarak görmesi Bergson'un hayatı canlı, dinamik olarak değerlendirmesiyle çelişir görünmektedir. Bu durum Pusat'ın ruhsal yolculuğunda henüz olgunlaşma aşamasında olmamasının göstergeleridir. Çünkü Bergson'a göre hayat; *“durmadan olan ve oluşmakta olan bir şeydir”* (Gündoğan, 2013: 26). Pusat'ın roman boyunca ifrat ve tefrit noktalarındaki duruşu onun Bergson'un yaratıcı hamle olarak ifade ettiği hayatın akışını oluşturma düşüncesiyle çelişmektedir. Pusat *“masaldaki Yüzbaşı Burkay'ın bir kıza duyduğu aşkı vatan ve askerlik sorumluluğuna tercih etmesini yanlış bulur. Böylece kendisinin farkına varmadan başlattığı trajik gelişmesi de belirgin hale gelir”* (Özdemir, 2007: 160). Onun bu arada kalmışlığı aynı zamanda olgunlaşmasının da ilk işaretleridir.

Dolayısıyla Pusat sabitliğinin etkisiyle derin ve yüzeysel ben'i arasında dengesizlik yaşamaktadır. Alışkanlıkların, otomatik hareketlerin yöneticisi konumunda olan yüzeysel ben'e tutsak olmuş durumdadır. Eylemlerimizin iki yönünü oluşturan derin ve yüzeysel ben'in görünümleri, ruhun hayata yönelik akışındaki kaynaklı niteliğine göre özgür olup olmama durumunu ortaya çıkaracaktır;

Yüzeysel ben, yarı otomatlaşmış veya alışkanlıklara dönüşmüş davranış ve hareketleri yönetmekte ve bunlara eşlik etmektedir. Bu davranış ve hareketlerin özgürlüğü, ahlaksallığı veya kişiyi temsil etmek özellikleri noksanıdır (Bayraktar, 2010: 128).

Yüzeysel/kabuk benin nitelikleri çerçevesinde Pusat'ın askerliğe bakışının maddi bir görüntüden ibaret olduğunu görmekteyiz. Artık donmuş, katılaşmış bir tavidir bu; *“Aşırı düşünceleri, inandığı fikirler uğrunda sebatı yüzünden kendisini mahvetti”* (Atsız, 2012: 35) şeklinde onun bu sabitliğinin hayatında açtığı çıkmazlar ifade edilmektedir. Derin/temel ben'e yönelme, günlük hayata ilişkin faydacı tavrımızdan dolayı zordur. Bu noktada bireyin özgür olup olmadığı tartışması ortaya çıkar. Bu noktada Pusat, yüzeysel ben'in yönetiminde olduğu için tutsak durumdadır. Derin ben'e ulaşmış birey, kendi bilincini oluşturabilmesi ve zamansal olması sebebiyle özgürdür. Pusat'ın tutsaklıktan özgürlüğüne kavuşması da Şeriatî'nin sözünü ettiği 'aşk' ile kurtuluşa denk gelmektedir. Aşk onun tutsak benliğinden kurtulmasını sağlar fakat ruhunun Burkay'dan tevarüs eden günahı taşıması cezalandırılmasına sebep olur.

Askerlik konusundaki ihtirasının yönünü yüzeysel ben'i çerçevesinde kullanan Selim Pusat dolayısıyla özgür olamamaktadır; *“Bergson'a göre en özgür eylemlerimiz*

derin benliğimizden fıskıran merhamet, aşk, ihtiras, iman, inanç ve estetik duygularımız gibi olanlardır” (Bayraktar, 2010: 141).

Maddenin ve determinizmin olmadığı derin/temel benlik devamlı oluşun, değişimin ve özgür eylemlerin odağıdır. Bu eylemlerin karakterle birlikte samimi bir dayanağı olması gerekir. Bu hissi duyguların arzusunun iktidarında veya ihtirasın maddi yönünde olmaması gerekir. Pusat’ın Güntülü’ye aşkı ve Leyla Mutlak’a olan ilgisinin, onların güzelliğinin tesiriyle başlamış olması, derin ben’e ait olan niteliklerin yüzeysel ben’de yitirmeye, yıpratılmaya başladığının göstergesidir. Bu durum romanda şu şekilde aktarılır;

Selim Pusat da bütün insanlar gibi kendisini biraz yanlış ve eksik tanıyordu. O yalnız kuvvete saygı gösterdiğini sandığı halde güzelliğe karşı da aynı hürmeti beslediğinin farkında değildi. Selim kadın güzelliğinden zevk alıyor değil, bu güzelliğe saygı duyuyordu. Ancak onun ruhunu dolduran askerlik, başka her şeyi o kadar ezip kırmıştı ki kadın güzelliğine karşı olan duyguları da kalbinin derinliklerine sinmiş ve artık kendisi de bu hissini varlığından habersiz yaşamaya alışmıştı (Atsız, 2012: 99-100).

Alışkanlıklarının tutsağı olmuş yüzeysel beniyle Pusat, kadın güzelliğine yönelik tavrını da anlamlandıramamaktadır. Kadın güzelliğine yönelik bu tutsak tavrı Güntülü’ye âşık olmadan önce onda belirmiştir. Çünkü Pusat’ın hareketsizlik olarak beliren sert duruşu, onun içinde taşıdığı militarist eylemin daha da büyümesidir. Romanda bu askeri tavrı Güntülü’ye olan aşkı ile hissi bir yöne çevrilecektir. “*Selim’in yaşayanlarla ilgisi kalmamıştı. Kendisi de yaşıyor sayılamazdı*” (Atsız, 2012: 73) olarak ifade edilen Bergsoncu hayat hamlesinin bitişi, Pusat’ın derin ben’ini harekete geçirecek yasak aşk ihtirasıyla yeniden canlanacaktır.

Pusat eyleme geçişiyle kendi varlığını âleme bildirecektir. Hür olmaya gidiş de bu hareketle, Bergson’un sözünü ettiği dinamik derin ben’in ortaya çıkışıyla olacaktır. Bu noktada Pusat hür olma eylemiyle varoluşsal gerçekliğine erişecektir; “*Var oluş bir hal değildir, bir harektir, imkândan gerçeğe geçiş hareketidir*” (Topçu, 2006b: 31). Varoluşsal bir durum olarak da değerlendirebileceğimiz Pusat’ın aşk’la harekete geçişi onun derin ben’inin birbirine kaynaşık ve hareketli ruh durumlarına işaret eder. Nurettin Topçu’nun; “*Ferdî hayat, bütünüyle hareketin eseridir. Lâkin insan hareketlerinde içli bir tezat, bir kifayetsizlik saklıdır*” (Topçu, 2006b: 49) ifadesi Pusat’ın derin ben’inin meydana çıkmasıyla oluşan o ikircikli durumunu da belirtir. Pusat’ın derin ben’i onun ihtiraslı eylemleriyle birleşerek onu özgür kılacaktır. Onun harp akademisinden kovulması ve içinde büyüyen aşk’ın bir yasak aşka denk gelmesi onun kaderinin sunduğu olumsuzluktur. Çünkü onun kişiliğine uygun olmayan bir eyleme girişmektedir. Dolayısıyla yasak aşk’ın etkisiyle onun derin ben’inin yönelimi özgür olamayacaktır. Pusat’ın yüzeysel ben’i ile derin ben’i arasında tutsak oluşunu destekler nitelikte romanda şu ifadeler yer almaktadır: “*Çok maddi gözükmesine*

rağmen mistik bir ruh haleti içinde, bir ölüm dâüssılası ortasında yaşıyor, yaşıyor değil sönüyordu" (Atsız, 2012: 20). Dolayısıyla Pusat, ruhu ve bedeni arasında tutsak olmuş durumdadır.

Selim Pusat'ın eşi Ayşe Pusat, onun bu cansız, hareketsiz durumundan kurtulması için başka birini sevmesine bile razı olmaktadır. Bu durum da romanda şöyle ifade edilir:

Vaktiyle o kadar canlı olan bu adam artık bir gölge, bir hayal, bir ruh gibi dolaşıyordu. Ara sıra bu dünyaya ait insanlığın izlerinin, kıvılcımlarını görüyordu. Başka bir gün Ayşe'ye eski edebiyatın garâmî şiirleri hakkında sualler sormuştu. Gâramî şiirlerle meşgul olmak hayata dönmenin işareti gibi idi. Ayşe bunu o kadar istiyordu ki kocasının kalbinde yeniden ateşin yanması için, onun bir başkasının sevmesine bile razıydı (Atsız, 2012: 64).

Pusat da eşinin öğrencisi Güntülü'ye âşık olarak onun bu isteğini yerine getirmiş olur. Aşk, hayata karşı durgunluğunu bozacaktır ve aşkın tesiriyle Pusat harekete geçecektir.

Pusat'ın Güntülü'ye olan aşkı, Bergson'un tanımladığı derin ben'in niteliklerinin içerisinde yer aldığı için onun özgür eylemlerine dâhil edilebilir. Fakat kahramanın aşka karşı tutumu onun eylemlerini de dengesizleştirecektir. Dış şartlar, Pusat'ın nesneye olan ibtilası ile özgürlüğünü de zedeler. Çünkü *"esirlik, iradenin özel bir nesneye bağlanması anlamına gelmektedir; o böylece tatmin olacak ve bizzat bu tatminle harap olacaktır. İrade kendi harap edilmesini istememek için yokluğu istemek zorundadır"* (Topçu, 2010: 73). Bu anlamda Pusat'ın romanın sonunda esrarengiz bir biçimde ortadan kaybolması, yasak aşk'ın yani dış şartın onun iradesini elinden alması sebebiyle oluşan bir durumdur. Yüzbaşı Burckay'dan şimdiye uzanan iradenin mahkûmluğunun tevarüs etmesidir.

Bergson, bizim özgür olduğumuz zamanı; *"eylemlerimiz ancak bütün kişiliğimizden çıktığı, eserle sanatçı arasında bulunan o tanımlanamaz benzerliği, onu ifade ettiği zaman özgür olabiliyoruz"* (Bayraktar, 2010: 129) şeklinde ifade eder. Yani hareket ile kişilik bir yerde benlikle uyum içerisinde olmalıdır. Pusat'ın eylemi onun benliğiyle yani Bergson'un tanımladığı bu dünyadaki benliğiyle uyum sağlayamamaktadır. Zaten roman içerisinde de Pusat kişiliğine uygun olmayan ama ruhunda taşıdığı büyük günahın hatırlatılmasıyla bu yola sürüklenir. Pusat'ı bu yasak aşk'a hazırlayan romanın fantastik kurgusunu da oluşturan belli olaylardır. Yani onun derin ben'yle ilgili eylemi olan aşk halinde de dış şartların etkisi hâkimdir. Pusat romanın başında anlatılan Uygur masalının kurgusuyla bu kadere hazırlanmıştır. Roman boyunca yaşadıkları da onun taşıdığı ruhun görünümünü elde etme meylile şekillenecektir.

Çift yönlü ihtiras içerisinde bir yaşam süren Pusat uçlarda durmaktadır. Doktor

Cezmi Oğuz'un Pusat'ın hastalığı ile ilgili konuşurken söyledikleri de bu savı destekler niteliktedir. Doktor Cezmi, aşktaki ihtirası savaş meselesi ile karşılaştırıp aşkı Pusat'ın ruh haline uygun bir hale getirmeye çalışması kafasında yerleşik, sabit olan birçok değeri de alt-üst etmiştir. Doktorun konuşmasından sonra Pusat; "Dünyanın temeline dinamik doldurup fitili ateşledin!" (Atsız, 2012: 185) der. Doktorun Pusat'ın içinde barındırdığı durumu ona kabullendirmesi burada başlar. İçinde bulunduğu durumu anlamlandıramayan Pusat'a; "ihtiraslar çok defa parlak ve olumlu neticeler doğurur" (Atsız, 2012: 184) diyerek alevlenmeye hazır olan Güntülü aşkını başlatmış olur. Pusat'ı derin ben'in hükmü altında bırakan bu durum onu özgürleştirecekken, yüzeysel ben'e ait olan kabuk kısımla birleşince özgürlüğü kısıtlanmış olur. Bergson'un 'kapalı ahlak' olarak da tanımladığı bireyi statikleştiren, robotlaştıran durum özgür eylemleri ortadan kaldırır;

Yüzeysel benlik, bilincin kabuk kısmına karşılık gelmekte olup, akıl, zekâ, mantık ve bilim katmanıdır. Bu katman madde ve toplum hayatının pratik koşullarına uymaktan meydana gelir; burada nedensellik yasaları hüküm sürer. Geride ise 'esas benlik' bulunur. Burada mekanizm ve belirlenim yerine özgürlük, yaratıcılık ve oluş hâkimdir (Cevizci, 2012: 984).

Bu bağlamda Pusat derin ben ile yüzeysel ben arasında tutsaktır. Ruhunun bir günahı taşıyor olarak yol alıyor olması onun derin ben'yle eylemlerinde özgür olmasını engeller. Ruhunun dünyaya her gelişinde bu ızdırabı çekecek olması da hiçbir zaman özgür olamayacağını göstergesidir. Yüzeysel ben'in gereklilikleriyle, yasalarıyla derin ben'in özgür eylemlerinde de bağımlılık söz konusudur. Romanda eleştirilen bir nokta da mekanik bir tarza bürünmeye başlayan askeri nizamdır. Marksist ve sosyalist bir nitelik kazanan askeriyede bireyin hislerinin önemsenmeyip zorunlu bir tercihe zorlanması da ayrıca vurgulanmaktadır. Pusatın askerliğinde de derin ben'inin özgür olmamasına engeller vardır, yaşadığı yasak aşkta da aşkın yasak aşk olması öncelikli engeldir.

Ruh Adam: Zamansız Yolculuk-Daimi Oluş

Bergson, yaşamın oluşmakta olan yönünü, bir nesneye dışarıdan bakar gibi incelemek yerine, sezgi aracılığıyla oluşun içinden algılamaya çalışmaktadır. Bergson için asıl gerçeklik alanı yaşamın akışkan ve her an yaratma halinde olan yönüdür. Dolayısıyla insanın bilinç ve ruhsal hallerini incelerken insanın nesneleştirilmiş şekliyle değil, hallerin devingenliğini dikkate alarak yapar. Ruh ile bilinci yaşamsal döngüde aynı anlamda kullanan Bergson, "bilincin ilk anlamı, geçmişin şimdide saklanması demek olan hafızadır" (Bayraktar, 2010: 92) olarak bilinci ifade eder. Buradan hareketle Bergson, ruhun geçmiş yaşantıları içinde barındırdığını ve bunların da sürekli oluşum halinde olduğunu belirtmektedir:

Geçmiş bütün hayatımız hafızadadır. En küçük teferruatına kadar burada saklıdır ve biz hiçbir şeyi unutmuyoruz, bilincimizin daha ilk uyanışından beri

duyup istediğimiz, algıladığımız ve düşündüğümüz bütün şeyler yok edilemez bir şekilde kendiliğinden sürekli/devamlı olmaktadırlar (Bayraktar, 2010: 95).

Hafızanın dinamikliği ve barındırdığı geçmiş ile karakteri de oluşturduğunu belirten Bergson, ruhun bu dünyadaki beden ile olan yaşantısının beyinde gerçekleştiğini, beyin ile açıklanamayacak yaşantı ve durumların da bilinç ve bilincin esası hafıza sayesinde eyleme geçtiğini savunur. Böylece Bergson'un ruh anlayışında ruhun devamlı oluşu ve kendini ortaya koymak için bir bedene ihtiyaç duyması, bir nevi ruh göçü anlayışına da kapı aralar; "*Ruh, varlığını sürdürmek ve ortaya koyup gerçekleştirmek için bir bedene ihtiyaç duyar*" (Bayraktar, 2010: 112). Bu bağlamda Pusat'ın ruhunun Tanrıcut Mete zamanında yaşamış olması Bergson'un ruhun nihayetsizliği görüşüyle paralel olarak değerlendirilebilir. Pusat'ın ruhunun Tanrıcut Mete devrinde bir subay olarak yaşamış olduğunun ilk emareleri, romanın başında anlatılan Uygur masalı sonrası eşiyile arasında geçen sohbetle verilir:

Kim bilir? Belki o zamanda da yaşamışsındır. Bu masalda nasıl Mete devrinin izleri, unsurları varsa sende de o zamana ait birçok şeylerin olduğu muhakkak... Denilebilir ki sen Mete ordusunun hiç ihtiyarlamadan bugüne erişmiş bir subayısın. Tenasüh akidesinin lehinde delil arayanlar seni görmelidir (Atsız, 2012: 15).

Eşinin bu ifadelerine karşılık Pusat: "*Tenasüh uydurmasını da bir yana bırakalım*" (Atsız, 2012: 15) der. Roman başında geçen diyalog, kurgunun merkezinde olan Pusat'ın ruhunun başka bedende yaşamasına okuru hazırlar niteliktedir. İlerleyen bölümlerde Pusat, hafızası ve beyni arasında anlamlandıramayacağı haller yaşayacaktır:

Yine beyninde garip bir şeyler oluyor, kendisini çok eski zamanlara götürüyordu. Son günlerde onda acayip bir hal peyda olmuştu. Bir hâdisse, bir söz onda anlaşılmaz tedâiler yaparak asırlarca evvelki bir zamanı, bir şahsı düşündürüyor, kendisi o zaman varmış da o hâdiseyi veya şahsı hatırlıyormuş gibi oluyordu. Şimdi yine içinde, kökü çok eskilerde olan bir sıkıntı vardı. Bu öyle üç yıl önceki bir ızdırabın eseri değildi (Atsız, 2012: 72).

Hafızası ona geçmişe ait şeyleri hatırlatırken beyni de doğal olarak bedene eklemiş haliyle çelişki yaşayacaktır. Bergson'a göre; "*madde ile ruhun ilişkisi, hafıza ile beynin ilişkisi sorundur*" (Bayraktar, 2010: 139). Beden ile ruh arasındaki ilişki, zaman sorunsalında beyin ile hafızanın ilişkisine benzemektedir. "*Beyin hayata dikkat organıdır*" (Bayraktar, 2010: 153) görüşü de beynin yaşamsal eylemlerdeki konumuna işaret etmektedir. Bu görüşlerden hareketle Pusat'ın ruhi durumlarındaki çelişik tavrı, sahip olduğu ruhun nitelikleri ile dış şartların çatışık görünümünden kaynaklıdır. Çünkü beyin Bergson'a göre sadece düşünmeye eşlik eder ve beden ile beynin işlevlerinin açıklamayacağı durumları ruhun esas unsurları olan bilinç ve hafıza ile anlarız. Pusat'ın beyninde gerçekleşen ve eskiye ait olan sıkıntıyı içinde

hissetmesi beynin yetisiyle açıklanabilir; “*Beynin hafıza işlemlerindeki rolü; geçmişî saklamak değil, ancak eylem hayatına yarayacak hatıraların belirginleşmesini sağlamaktan ibarettir*” (Bayraktar, 2010: 89). Pusat’ın sürekli beyniyle meşgul olup herhangi bir sestem, olaydan hafızasını zorlaması sahip olduğu ruhun binlerce yıldır taşıdığı bilinçle ilgilidir; “*romanda sembolik bir anlam yüklenen ses, Selim’in arketipsel ruhunu harekete geçiren, onu geçmiş asırlara götüren bir köprü vazifesi görür*” (Yeşilyurt, 2014: 142). Bilinci veya hafızası onu geçmişe götürmekte, beyni ise bu eylemlerinde ona işlerlik kazandırmaktadır. Bergson’a göre beyin geçicidir ve sadece bu hayata yönelik işlevler beyne yüklenmiştir. Uzak geçmişe ait hatıralar onun sınırlarını aşmaktadır. Pusat’ın yaşadığı olaylarda sürekli beyniyle meşgul olması da bu olayları anlamlandırmasında beyninin ona verdiği sınırlı algılama yetisi sebebiyledir. Ruhun yolculuğunda kendine ait olan unsurlarla bütünleşmesi gerekir. Dolayısıyla yüzeysel ben’in sınırlayıcılığı onu yormaktadır. Romanda; “*Beyni bu münasebetler yüzünden yorulurken...*” (Atsız, 2012: 100) benzeri ifadeler kullanılmaktadır. Dolayısıyla Pusat, Bergsoncu yaratıcı hamleye dönük eylemlerinde esas amacına ulaşmak için çaba sarf etmelidir. Bu şekilde kendini anlamaya dönük tavır, Bergson’a göre ancak sezgi- ‘içe bakış’ ile gerçekleşir. Pusat’ın eşiyile tasavvuf ve sezgiyle ilgili konuşmalar yapması da bu yolda olduğuna işaret eder. Yani kendi hayatındaki ilişkileri keşfetmesi için sezginin “*saf görü*” (Gündoğan, 2013: 88) olarak nitelendirilen yetisini açığa çıkarması gerekir. “*Sezginin tam olması ve yaratma eserinin meydana çıkabilmesi için cehdin zorunlu olduğu*” (Topçu, 2006a: 83) görüşüyle Pusat’ın da bu yönde bir çaba içerisinde olduğu görülür.

Pusat’ın beyin ve hafızası arasında yaşadığı kaosda dilin “*muhafaza edici ve yaratıcı*” yönü (Altınörs, 201: 36) de dikkat çeker. Dil, Uygur masalının mesajını taşımaya bağlamında romanın başında yer alırken, Pusat’ın Çamlı Koru’da duyduğu esrarengiz ses ve sözler de geçmişin halde devamını imler. Çamlı Koru’da Güntülü’nün okuduğu şiirin “*Mutlak seveceksin beni bundan kaçamazsın*” (Atsız, 2012: 139) mısraı Pusat’ın gücünü ve kuvvetini alarak hem bedenini hem de ruhunu kuşatacak bir ruhsal duruma geçirir. Dolayısıyla ses ve söz de romanda sembolik olarak sezginin aracısı ve hafızanın taşıyıcısı olarak konumlanır.

Bergson için sezginin niteliğini anlamak, sürenin değişme hareket ve yaratıcılık yönünü anlamakla başlar; “*Süre (duree), bizim içsel hayatımıza aittir ve geçmişin halde devamı ve geleceği kemiren bir zaman olarak anlaşılır*” (Gündoğan, 2013: 27). Pusat’ın ruhsal hallerini yaşadığı anlar için süre kavramı uyumludur. Çünkü Bergson’a göre asıl zaman olan süre, dışsal zamandan ve mekândan aşkındır. Pusat’ın kendini çok eski zamanlara ait hissetmesi gibi romanın entrik kurgusunu oluşturan olağanüstü olayların merkezinde zamandan mekândan aşkın ruh halleri vardır. Pusat, ruhunun yaşadığı süre içerisinde bunları yaşamaktadır. Huzur Çayhanesi’nde eşi, eşinin arkadaşları ve öğrencileri ile oturduğu sırada, Güntülü’nün sesini Çamlı Koru’da duyduğu o esrarengiz sese benzetmesi ile kendini Çamlı Koru yokuşunda

bulmaktadır. Kendiyle baş başa kaldığı, ölüm ve hayatla ilgili düşüncelere daldığı Çamlı Koru, onun şuurunun içsel zamanını yaşamasında önemli bir yerdir. Romanda olağanüstülüklerin geçtiği mekân Çamlı Koru'dur. Pusat'ın yaşadıklarının belli bir mekâna bağlı olması sürenin mekânsızlığına ters gibi görünebilir. Fakat romandaki olaylara akışkanlık sağlayan Pusat'ın içsel zamanı onu oraya sürüklemektedir. Yine şuurunda yaşadıkları mekândan aşkıdır. Olağanüstülüklerin ilk orada olması onu bu mekâna götürmektedir. Geçmişe dönük hislerinde Çamlı Koru'ya sürüklenmesi onu dışsal zamanının sınırlandırmasıdır. Bir nevi beyninin veya yüzeysel ben'inin ona yaşattığı bir alışkanlıktır. Romandaki diğer olağanüstülüklerin farklı mekânlarda olması da bu durumu destekler niteliktedir. Zaman ve mekândan azade metafizik süreç, zihinsel bir eylemi içeren; *"Bir noktadan diğer bir noktaya geçiş olan hareket, zihni bir sentez, ruhi bir süreç, binnetice mekânla alakası olmayan bir oluşturma"* (Gündoğan, 2013: 79). Dolayısıyla Pusat'ın yaşadıkları onun içsel zamanına, şuuruna ait olaylardır ve Bergson'un mekândan aşkın süre kavramıyla açıklanabilir. Pusat Güntülü'nün sesini Çamlı Koruda'ki sese benzetmesinden sonra kendini aynı anda Çamlı Koru'da bulduğunda Güntülü ona bir şiir okur ve Pusat'ın geçmişi hatırlaması üzerine Güntülü; *"Unuttuğunuza göre bin yıl önce yazmış olacaksınız"* (Atsız, 2012: 139) der. Pusat'ın bu ifade üzerine beynindeki karanlık noktaları aydınlatmaya çalışması ve ardından Güntülü'nün;

Evet! Bin yıldan beri yaşıyorsunuz. Hatta belki de iki bin yıldan beri! Mete'nin, askerlerini sadakat sınavından geçirmek için sevgililerine, nişanlılarına, eşlerine ok atmalarını emrettiği ve büyük sevgileri dolayısıyla ok atmayanları idam ettirdiği zamandan beri (Atsız, 2012: 140).

sözleri Pusat'ın şuuruyla, hafızasıyla ve beyniyle bir sorgulamaya girmesine neden olur. Ruhunun idam ettirildiğinden beri yaşaması bizi Bergson'un *"Bilinç beyni; ruh da bedeni aşar. Öyle ise Ruh ve Bilinç için bedenin ölümü nihai son değildir"* (Bayraktar, 2010: 91) savına götürür. Ruh bedenden sonra da bilinç ve hafıza unsurlarıyla var olan daimi gerçekliktir. Pusat, ruhuna ait olan gerçekliği beden kafesinde anlamlandıramamaktadır. Hafızanın yetisini kullanamaması beyninin sınırlarıyla ilgilidir. Pusat, Güntülü'nün resmine bakarken ölen arkadaşı Şeref'in yanında belirmesi ve konuşmaya başladıktan sonra Şeref'in *"Geçmiş hatırlayamadığın için ızdırıp çekiyorsun"* (Atsız, 2012: 208) ifadesi de bu duruma işaret etmektedir. Pusat'ın ruhunun unsurları olan hafıza ve şuurunun geçmiş bir döneme aitliği söz konusudur. Pusat, ruhun ölümsüzlüğü doğrultusunda, geçici olan bedeniyle yolculuğunu tamamlayacak ve dünyanın sürekliliğine hafıza ve bilinciyle katkıda bulunacaktır. Çünkü bilinçte Bergson'a göre olup biten bir şey yoktur, bütün daimi oluş, esas zaman süre içerisinde gerçekleşir ve yaratıcı hamleyi tamamlar. Böylelikle Pusat'ın ruhu da iç süreye ait olan devamlı oluşla geleceğe yönelecektir. Çünkü *"Ruh Adam'da günden güne değil, dünden günümüze doğru bir bağlantı ile mâzi-hâl münasebeti kurulur"* (Uysal, 1993: 99). Romanın sonundaki Ülker isimli bir

genç kız, masal kahramanı Yüzbaşı Burkey'in ruhunun hala acı çektiğini ilginç bir şekilde duymaktadır. Bu olay Pusat'ın ruhunun gelecekte de farklı bedenlerde var olacağını gösterir.

Atsız'ın romanda ruhun ölümsüzlüğünü tenasüh ile ilişkilendirerek işleme, ayrıca ideolojik görüşleriyle ilgili bir durumdur. Geçmiş, hal ve istikbali bütünlük içerisinde değerlendirir. Pusat, Atsız'ı temsil etmesiyle, yazarın savunduğu ülkünün geçmişte ve gelecekte farklı bedenlerde, şartlarda olsa da yaşayacağı ve o hafızanın, bilincin sona ermeyeceğini düşündürür. Nitekim 1944 yılında Türkçülük-Turancılık davası adı verilen davada savcı Kâzım Alöç'e şöyle der:

Hiçbir hakiki bahtiyarlığın bulunmadığına kâni olduğum dünyada tek vazife ve teselli bulduğum ölkü, şahıslardan sıyrılmış yüksek bir duygu ve düşüncedir. O, çirkin yüzlü ölümü bile güzelleştirip bir sevgili gibi bağrına bastırır. Hayatın zehir zemberek kasırgalarını ruhumuzda nisan rüzgârı gibi estirir. Acıların önünde bizi granit heykeller gibi susturur. Mâzide ve istikbâlde yaşayarak, fakat bu günden öğrenerek bu yolun üzerindeyim (Uysal, 1993: 90).

Bu sözler, Pusat'ın da roman içerisindeki ruh halini akla getirmektedir. Pusat da Atsız'ın ifade ettiği gibi milli bilinciyle başka bedenlerde mazide ve istikbalde yaşayacaktır.

Sonuç

Ruh Adam romanı biri masal diğeri masaldaki olayların modern dünyada fantastik kurguda gerçekleştiği iki vaka halkasından oluşmaktadır. Geçmiş dönemlerde anlatılan ve mitolojik özellikler barındıran masal, romanın kurgusuna yerleştirilerek, metinler arasında geçişkenlik sağlanır. Tarihi hafızanın bilincin masalsı dönemden modern zamana aktarılması yazarın nesillere aktarmak istediği milli bilinç inşasına işaret etmektedir. Masalın kahramanı Burkey evli iken kendinden küçük bir genç kıza aşık olur ve kıza kavuşmak uğruna karısının ölümüne razı olması neticesinde cezalandırılır. Masalda kıyamete kadar dünyaya her gelişinde ruhu ıstırap çekecek Burkey'in ruhu, Selim Pusat'ın bedeninde iki bin yıl sonra aynı ıstırapı yaşar. Eşinin öğrencisi Güntülü'ye aşık olan Pusat'ın aşk ile yaşadığı dönüşüm olağanüstülüklerin de yer aldığı kurguda aktarılır. Mete zamanından günümüze Selim Pusat'ın şahsında aktarılan aşk, ruhsal dönüşümün sebebi ve fantastik kurgunun odağında olması bakımından romanın dönüştürücü gücüdür. Askerlikten sonra hayatını yönlendiren aşkın etkisiyle Türk töresine ve değerlerine uymayan Pusat, Büyük Mahkeme'de tarihte yer etmiş kişilikler tarafından yargılanır. Pusat'ın ruhu ve hafızasının geçmişi taşıması romanda ruhun zamandan, mekândan aşkın yönüne işaret eder. Pusat'ın Uygur masalındaki Burkey'dan şimdije uzanan ruh yolculuğunun çeşitli görünümleri Bergson felsefesinin temel problemlerinden ruh/zaman anlayışı çerçevesinde incelendiğinde tarihi hafızanın Pusat'ın benliğinde

sezgisel yöntemle ortaya çıktığı dikkat çeker. Sürekli yaratma olarak beliren Bergson'un hayatı anlamlandırışı, romanın kurgusunun dinamik oluşumunu sağlayan ruh göçü meselesindeki devamlı oluşa karşılık gelmektedir. Romandaki ruh göçü meselesi ile Bergson'un ruhsal eylemin evrimsel yönü arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bergson ruhun zamandaki konumunda bir bedene ihtiyaç duyduğunu belirtir fakat bunu bir ruh göçü olayına indirgemez. Ruh Bergson'a göre devamlı oluşa dahildir ve sürekli oluşum içerisinde.

Bergson ruhun akışkanlığındaki değişikliğin devamlı bir oluş ve değişim olduğunu ifade ederken Pusat, Mete zamanındaki subayın ruhunun yaşadıklarını farklılıklarla birlikte yaşamaktadır. Roman metninin unsurları ile felsefi argümanların da farklılıkları dikkate alınarak yapılan incelemede, hafızanın bireyin ruhuna içkin olduğu ve bunun da tarihsel bilinçle ilişkisinin olduğu dikkat çekmektedir. Tarihsel hafızanın harekete geçirilmesinde, ses, ışık ve şiir metni dolayısıyla dilin taşıyıcı fonksiyonu söz konusudur. Pusat'ın geçmişten günümüze taşıdığı ruhsal hareketlilikte özellikle beyin-hafıza ve ruh-beden ilişkisinin çatışmaları yer almaktadır.

Bergson'un ruh-zaman ilişkisi meselesinde ele aldığı, ruhun zaman içerisindeki görünümünde ve oluşan hallerin değerlendirilmesinde bilinç önemli unsurdur. Bilinç; zekâ, mantık ve katı kuralların olduğu alışkanlıklarımızı yöneten 'kabuk ben' ile sevgi, merhamet, aşk, ihtiras gibi iç dünyamıza ait unsurların merkezi 'temel ben' den oluşmaktadır. Bergson'a göre asıl özgürlük, 'temel ben'in devreye sokulduğu süreçlerdir. 'Temel ben'in özgürlüğü 'kabuk ben'in sınırlarının aşılmasıyla ortaya çıkar. Dış şartlar ruhun özgürlüğünün kısıtlanmasına sebep olabilir. Selim Pusat da ruhun kendi gerçekliği ile dış gerçeklik arasındaki ikircikli hali yaşamaktadır. Hayatı sadece askerliğin statik ve kuralcı oluşundan ibaret gören kişiliği temel ben'in devrede olduğu aşk, sevgi, merhamet, heyecan gibi hislerden uzaktır. Konuşması, tavırları ve olayları değerlendirışıyle kafeste donmuş şekilde yaşadığı hissini yaşamındaki insanlara verir. Pusat'ın yaşayacağı aşk onu yüzeysel ben'in kafesinden kurtaracak, derin ben'in etkinliğinde özgürlüğe iç dünyasında kavuşacaktır. Dış dünyada yine yüzeysel ben'in hakimiyeti altında tutsaktır. Çünkü ruhu bir günahı taşımaktadır, Güntülü'ye olan aşkı da yasak bir aşk olduğu için 'yüzeysel ben'i onu sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla Pusat derin ben'in eylemlerinde özgür değildir. Derin ben ve yüzeysel ben arasında tutsaktır. Ruhu her dünyaya gelişinde ızdırap çekeceği için de hiçbir zaman özgür olamayacaktır. Pusat'ın iki tür benlik arasında yaşadığı tutsaklık, romanda Bergson'un süre kavramıyla ve sezgi felsefesiyle ele alınabilmektedir. Bergson'un ruhun sadece süre ile anlaşılabilirliği görüşü ve sürenin zamandan mekândan bağımsız oluşu görüşünden yola çıkılarak romanda da ruhun içsel zamanı yani süresi Pusat'ın hareketlerinden incelenebilmektedir. Hafızasını ruhunun yaşadığı sürelerle ait olayları anımsamaya zorlayan Pusat, geçmişi kendi içsel zamanıyla halde devam ettirmektedir. Bu da ancak Bergson'un sezgisel yani içe bakış

yöntemiyle olur. ‘Saf görü’ olan sezgi, saf olan sürenin şimdiki ve evvelki haller arasında ayırım yapmadan akışı, Pusat’ın bir zamana ait olmayan mekândan aşkın ruhunda görülür.

Atsız, ülküsünün asırlarca yaşamasını, canlı ve dinamik olmasını istemektedir ve bunu da romanda tenasühü kullanarak yapmaktadır. Yazar, kendini temsil eden Pusat’ın ruhunu yolculuğa çıkararak istediğine içerden ulaşmaya çalışır. Bergson’un sezgi felsefesinin önerdiği hakiki bilgiye dolaysız, içerden ulaşma romanda yer almaktadır. Bergson’a göre insan hayat gerçekliğine ancak ona nüfuz ederek, onun akışına kendini dâhil ederek yaratıcı hamlenin gerçekleşeceğini savunur. Bu bağlamda Atsız da Pusat’ın ruhuyla hayat içerisindeki dinamik, sürekli, daimi oluşu sağlamıştır. Ruh ile beden deneyim alanlarının olduğu dünya hayatının devamlı ileri atılımla oluşacağı düşüncesiyle *Ruh Adam* romanında da bu ileri atılım kendi şartında gerçekleşecektir. Yani verili şekillerle hayat hamlesi sürekli olarak kendisini yenileyecektir, yok oluşun olmadığı bir döngü ve dönüşümle yeniden inşa edilecektir. Uygur masalıyla başlayan yolculuğun hayat boyu devam edeceğinin emareleri verilir. Romanın fantastik kurgusunu oluşturan olayların merkezindeki ruh böylelikle kendi içindeki süreyle daimi oluşa dâhil olacaktır.

Kaynaklar

- Arslan, Çetin (2020). "Ruh Adam Romanında Tasavvuf Eleştirisi Yahut Tezadı Yaşamak". *Edebi Eleştiri Dergisi*. 4(1): 1-16.
- Atsız, Hüseyin Nihal (2012). *Ruh Adam*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Bayraktar, Levent (2010). *Bergson' da Ruh-Beden İlişkisi*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Bayraktar, Levent (2016). *Felsefe ve Tasavvuf*. Ankara: Aktif Düşünce Yayıncılık.
- Bergson, Henri (2011). *Metafiziğe Giriş*. (Çev. Atakan Altınörs). İstanbul: Paradigma Yay.
- Bergson, Henri (1947). *Bergson-Yaratıcı Tekâmül*. (Haz. Mustafa Şekip Tunç). İstanbul: M.E.B. Yay.
- Cevizci, Ahmet (2012). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yay.
- Çopur, Gürhan (2012). "Ruh Adam Romanında Kahramanın Sonsuz Yolculuğu: Yasak Aşk'ın Döngüsü". *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7 (3): 838-844.
- Gündoğan, Ali Osman (2013). *Bergson (Fikir Mimarları Dizisi-10)*. İstanbul: Say Yay.
- Korucu, Arzu (2019). "Ruh Adam'da Animayla Aydınlanan Yeniden Doğuş Arketipi: Selim Pusat'ın Sosuz İstirabı". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(1): 710-724.
- Özdemir, Cihan (2007). *Atsız Bey-Hüseyin Nihal Atsız'ın Hayatı, Fikirleri ve Romanları Üzerine Bir inceleme*. İstanbul: Ötüken.
- Şeriatî, Ali (2013). *İnsanın Dört Zindanı*. (Çev. Hüseyin Hatemi). İstanbul: İşaret Yay.
- Topçu, Nurettin (2006a). *Bergson*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Topçu, Nurettin (2006b). *Varoluş Felsefesi/Hareket Felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Topçu, Nurettin (2010). *İsyân Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Uçman, Abdullah (2005). Rıza Tevfik ve Henri Bergson Üzerine Birkaç Söz. *Rıza Tevfik-Bergson hakkında: Henri Bergson ve Felsefesi*. (Haz. Erdoğan Erbay-Ali Utku). Konya: Çizgi Kitabevi. 9-15.
- Uysal, Selçuk (1993). "Nihal Atsız'da "Mazi-Hal-İstikbal Münasebeti". *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*. Cilt: 31 (S. 358): 89-101.
- Uysal, Alev (2015). Hüseyin Nihal Atsız'ın Romanlarında İzleksel Yapı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ardahan: Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.
- Ülken, Hilmi Ziya (2013). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yay.
- Yeşilyurt, Şamil (2017). "Yeniden Doğuş Biçimleri ve *Ruh Adam* Romanı". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi-Gelenek ve Postmodernizm Özel Sayısı*. Yıl:3 (S.7): 135-147.